

**NEDERLANDSE SCHOUWBURG, KONINK-
LIJKE (KNS), toneelgezelschap van de stad Ant-
werpen (6 oktober 1853).**

In aansluiting bij een programmapunt van het Vlaensch Middencomiteit (mei 1851 : verzoek aan de Vlaamse gemeentebesturen een Nationaal Tooneel te bevorderen), vroeg V. Driessens te Antwerpen voor zijn amateursgroep De Dageraad aan het stadsbestuur toestemming om de schouwburg (Koninklyk Tooneel der Verscheidenheden) te bespelen en financiële steun. Burgemeester Loos stelde een vaste troep voor, gevormd uit de beste leden van de amateursgroepen. Hieruit ontstond het Nationaal Tooneel (z. ook aldaar) van Antwerpen, dat op 6 oktober 1853 zijn openingsvertoning gaf.

De opzet van dit beroepstoneel lag binnen de doelstellingen van de V.B.; het toneel, opgevat als een didactisch vermaaksinstrument voor de minder ontwikkelde bevolkingsgroepen, moest propaganda maken voor de Vlaamse cultuur, de taal en de burgerlijke zeden. Deze criteria bleven de moeizame relatie bepalen tussen het uitvoerende gezelschap en de flamingantische kritiek.

De eerste periode, 1853-'82, was een aanlooptijd. In naam beroeps, in werkelijkheid dilettantisch qua mentaliteit en kunde, bleef de troep lokaal in de volkstrant en dialectisch, tuk op persoonlijk succes en zonder samenspel. Het repertoire was gericht op massale bijval en sterke emotie; vooral de vrijwel exclusieve voorkeur van V. Driessens voor het Franse melodrama en spektakeldrama werd door de kritiek als onvlaams gelaakt. Bovendien was het handelsaspect evident, aangezien de talrijke directeuren (A. Leytens, 1853-'54; J. Thomas, 1854-'55; V. Driessens en E. Hagelsteen, 1855-'57; E. Hagelsteen, 1857-'61; F. van Doeselaer, 1861-'62; E.

Lemaire, 1862-'73; V. Driessens, 1873-'80 V. Driessens, F. van Doeselaer, J. Dierckx, W. Lemmens en H. van Kuyck, 1880-'82) op persoonlijk financieel risico speelden. In 1874 werd de Stadschouwburg (Kipdorpbrug) in gebruik genomen en verburgerlijkte zich het publiek.

De tweede fase, die van directeur F. van Doeselaer (1882-1906), werd door deze burgerlijke mentaliteit gekenmerkt. Het spektakelstuk in de volkszant verdween niet, maar het hoofdaccent lag op een bevestigingsdramatiek, met duidelijke aandacht voor het Vlaamse drama, met schuchtere nadruk op de „kurstavonden“, waar het theater ver van een onmiddellijke relatie met het leven bleef. Theater werd een manifestatie van burgerlijke kennis en beschaafdheid. Shakespeare verscheen op het repertoire (1884); het lyrische drama werd opgenomen (Benoit, Keurvels) (1890), tot het een eigen huis kreeg in de Koninklijke Vlaamse Opera (1907). Generatieschommelingen (melodramatisch schoktheater en realistische mensanalyse) vertroetelden N. de Tière en L. Scheltjens. De Zuid-Nederlandse Tooneelbond (1896) trad op als morele drukgroep en bracht H. Ibsen, H. Sudermann en H. Heijermars op het programma. Zo werkte een zich - zij het onstabiel - ontwikkelende Vlaamse gemeenschap mentaal in het theaterrepertoire binnen. Belangrijk waren ook de toneelmeesters L. Kettman, G. Hogguer en Jac. (Kof) de Vos, die evolueerden naar een moderne opvatting van de regie.

De derde fase bracht grondige repertoire- en stijlvernieuwing onder de directie van G. de Lattin en

Het Théâtre Royal, door F.B. Bourla, sinds 1934 Koninklijke Nederlandse Schouwburg.

F. van Laer (1906-'12). Zij wilden bij de tijd zijn, niet modernistisch maar rustig-informerend en A. van den Heuvel als regisseur selecteerde weloverwogen, bracht het ensemble een realistisch-idealistisch stijlgevoel bij en versoberde de psychologische uitbeelding. De te eenzijdig-literaire kritiek zag het belang van deze evolutietijd niet in. L. Bertrijn en A. van der Horst (geschoold in Heijermans) (1912-'14) konden reeds voortbouwen op de nieuwe speelcode, maar werden door de oorlog uitgeschakeld. Toenemende zorg voor de taalzuiverheid op de scène werd een programmapunt; het oude melo verdween definitief.

STAD ANTWERPEN

INHULDIGING

VAN DEN

NIEUWEN VLAAMSCHEN SCHOUWBURG

OP ZONDAG, 16 AUGUSTI 1874,

TEN 5 UREN 'S NAMIDDAGS.

Programma.

- 1° Rederoering van den Heer **BURGMEESTER**.
- 2° Oudorio **DE VREDE**, door de zangmaatschappij **Gretry**, onder de leiding van den Heer **KARL HERREYS**, muziek van **RICHARD HOU**.
- 3° Heldendrama **BRUTUS**, woorden van **HERBER**, vertaald door **ENG. HELL**, muziek van **Jan Van den Eeden**, door de koninklijke zangmaatschappij **de Melemanen**, van Gent, en het orkest der Antwerpsche Muziekschool, onder de leiding van den **Composit.**
- 4° **HELP U ZELF**, oorspronkelijk blijspel in één bedrijf, door den Heer **PAUL BILLART**.

PERSONEN :

Marien , schoenmaker.	De H ^e CORYS .
Lena , zijne vrouw.	Mej. BREEMANS .
Wantje , zijne zuster.	Mej. CORYS-DRIESSENS .
M. Van Gort .	De H ^e VICTOR DRIESSENS .
Jaak , schoenmaker-gast.	VAN DOERLAER .

- 5° **UITGAAN**, oorspronkelijk toneel-spel in vier bedrijven, door **OLAND**.

PERSONEN :

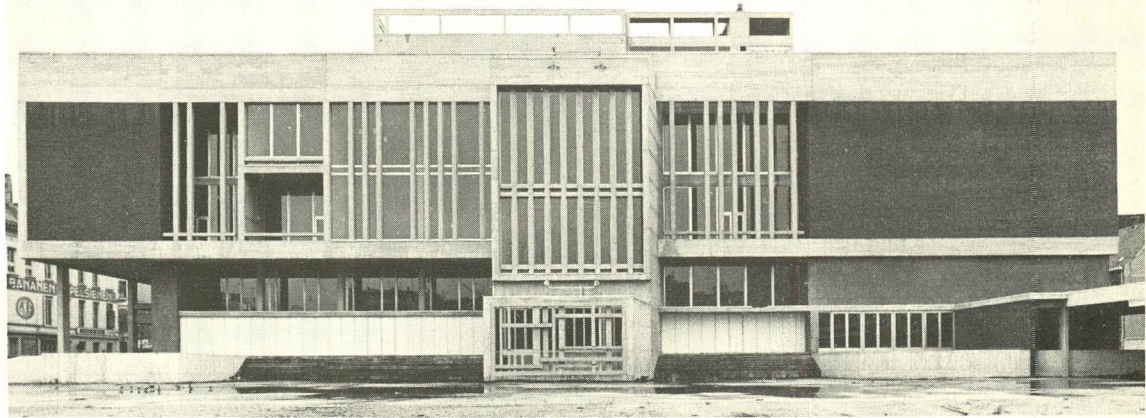
Eduard Valckenberg .	De H ^e CORYS .
Marie , zijne echtgenote.	Mej. BREEMANS .
Kolonel van den Degen , huize vader.	De H ^e VICTOR DRIESSENS .
Eugenie Van Meerbeek .	Mej. CORYS-DRIESSENS .
Gerard van Torenheuvel .	De H ^e VAN DOERLAER .
Mina , kammer.	Mej. VERSTRACEN-LAURET .

Antwerpen — Druk. Gen. Van Meulen.

Potentieel vond J.O. de Gruyter (1922-'29) een gezelschap dat volgens zijn inzichten kon worden gebruikt. Hij schakelde de KNS in de kunstevolutie van zijn tijd in, met nadruk op de woordkunstige zuiverheid van de taal en op de harmonie van het samenspel. Regisseurs C. Gilhuys en J. Diels leerden de traditie van het esthetische feest-voor-ken-

ners. Het Klassieke repertoire veroverde een vaste waarde. De Vlaamsche Toneelgemeenschap (1926-'29) poogde een Volksbühnekarakter te creëren, maar dat mislukte; het Antwerpse publiek volgde De Gruyter niet en sociologisch bleef de belangstelling permanent verminderen. W. Benoy (1929-'35) hield de verworvenheden in stand en J. Diels (1935-'38, 1940-'44) bouwde de troep uit tot een polyvalent geheel, zeker van zichzelf in diverse stijlen, op weg naar een eigen karakter. Structureel ontrukte J. Diels het gezelschap aan de enge Antwerpse begrenzing en legde de grondslag van wat, na de overbruggingsperiode van V. de Ruyter (1944-'47), het Nationaal Toneel zou worden onder F. Mortier (1947-'63). Stilistisch stagneerde het gezelschap, repertorieel bleef F. Mortier behoudend-voorzichtig; generatiespanningen deden de kleine theaters ontstaan waardoor de totale horizon van het Vlaamse theaterbewustzijn verruimd werd. B. van Kerckhoven (1963-'68) sloot mentaal sterker aan bij een geëngageerd volkstheater, maar vond de sleutel niet om het publiek tot actievere participatie te verleiden. Hij zag zich de idee van Nationaal Toneel ontnomen in het voordeel van een theaterdecentralisatie die zonder perspectief bleef en de activiteit terugbracht tot lokaal verzorgingstheater. L. Verstraete (1968-'72) berustte in de weemoedige opdracht een theater voor iedereen te maken; de toch nog aanwezige dosis maatschappelijk bewustzijn leidde tot spanningen met de opdrachtgevers en beëindigde zijn verantwoordelijkheid voortijdig. D. de Gruyter (1972-) wil vakkundigheid en groepsgeest herstellen, een bredere publieksbasis uitbouwen en repertoriële vernieuwing remmen; deze programmatische keuze voor een stagnerend theaterbeleid reduceert de taakstelling van het officiële theater tot een vredig, affirmatief verzorgingstheater dat binnenin zijn bestaansreden versmalt tot een steriele nutsfunctie.

Van een programmatisch theater in volstrekte dienst van de zich manifesterende V.B. is de KNS geëvolueerd naar een vast orgaan binnen de uitingen van een Vlaamse gemeenschap die aansluiting heeft gevonden bij de wereldideeën. Te zelden werd de eigen bestaansreden gezocht in de noodzakelijke ontwikkeling van een autonome speelcode, een autochtoon repertoirebeeld en een artistieke authenticiteit als reflectie van volk en maatschappij. Sociologisch werd te vaak in het ijle gewerkt en de

Het nieuwe theatergebouw te Antwerpen.

prospectie naar en verdieping van determinerende inzichten van het publiek is uitgebleven. Toen eenmaal het polemisch bestaan gerechtvaardigd was, werd al te vaak iedere verdere speurtocht naar verantwoording en intensiteit binnen de expressie van een Vlaamse gemeenschap opgegeven. De consecratie van de KNS als een natuurlijke uiting van Vlaamse cultuur kan niet worden geïnterpreteerd als een verworvenheid die we aan het verleden te danken hebben, maar als een uitdaging die de toekomst voortdurend tot een creatief avontuur maakt.

LITERATUUR : P. Arents, F. Mortier, G. Schmook en E. Willekens, *De Koninklijke Nederlandse Schouwburg jubileert. 1853-1953* (1953).

CARLOS TINDEMANS